Міжрегіональна Академія управління персоналом
Міжнародна Кадрова Академія
Конфедерація недержавних вищих закладів освіти України
Українсько-Азербайджанський інститут
соціальних наук і самоврядування Г. А. Алієва
Духовно-просвітницький Центр імені Святих Апостолів
ГО “Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління”

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА І ЦЕРКВА: ФІЛОСОФСЬКІ, ТЕОЛОГІЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СПІВПРАЦІ В ІНТЕРЕСАХ ЛЮДИНИ

Матеріали науково-практичної конференції
м. Київ, МАУП, 19 травня 2016 р.

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2016

Редакційна колегія: *М. Н. Курко* (голова), д-р юрид. наук, проф.
М. Ф. Головатий (заступник голови), д-р політ. наук, проф.
В. М. Воронін (відповідальний редактор), д-р іст. наук
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.
М. Л. Головко, д-р іст. наук, проф.
В. І. Литвиненко, д-р. юрид. наук, доц.
Ю. О. Мєлков, д-р філос. наук
Діонісій Мартишин, прот., д-р богосл. наук
Н. Б. Отрешко, д-р соціол. наук, проф.
Є. О. Романенко, д-р наук з держ. упр., доц.
Ю. П. Сурмін, д-р соціол. наук, проф.

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 5 від 25.05.16)

Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

Українська держава і Церква: філософські, теологічні та практичні аспекти співпраці в інтересах людини: Матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, МАУП, 19 трав. 2016 р. — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2016. — 240 с.

У пропонованому збірнику подано статті та тези учасників науково-практичної конференції, що охоплюють широку проблематику ролі Церкви у сучасній Україні та перспективи розвитку державно-церковних відносин.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться питаннями державно-церковних відносин.

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2016
© ДП "Видавничий дім "Персонал", 2016

ЗМІСТ

Бідзюра І. П.
Державно-церковні відносини, свобода совісті та віросповідальна політика в сучасній Україні 5

Варзарь І. М.
Очерк жизнедеятельности Петра Могилы в историологии соотношения религии, церкви и власти ренессансного времени: автореференции избранных страниц моей выстраданной книги 8

Головатий М. Ф.
Свобода совісті: релігійний та соціальний аспекти осмислення та забезпечення у житті людини 27

Гула Р. В.
Практика державно-церковних відносин між радянською владою та Руською православною церквою у 1918–1929 рр. 32

Дєгтяр О. А.
Взаємозв'язок церкви та інформаційного суспільства 35

Драгомирецька Н. М.
Соціальні проекти релігійних спільнот: світові тенденції 38

Заросило В. О.
Деякі питання організації і проведення масових релігійних заходів 42

Кальниш Ю. Г.
Перспективи розвитку державно-церковних відносин в Україні (соціальне партнерство) 46

Козюра І. В.
Церква і народна освіта на Полтавщині 49

прот. Діонісій Мартишин
Діалог Української Православної Церкви та Української держави в соціальній думці Блаженнішого Митрополита Володимира (Сабодана) 53

Мєлков Ю. О.
Церква та держава як філософські концепти: спорідненість чи протилежність? 64

Отрешко Н. Б.
Сравнение социальных доктрин католической и православной церквей 73

Попов В. Ж.
Церква в умовах революції та громадянської війни 1917–1920 рр. 80

Романенко Є. О., Чаплай І. В.
Особливості взаємодії держави і Церкви: історія та сучасність 91

Ручка А. О.
Сучасна духовність у фокусі соціологічної аналітики 96

Сагач Г. М., Мартиненко В. Ф.
Актуальні проблеми розвитку духовно-моральної культури особистості та суспільства: діалог християнської Церкви і суспільства 104

Сурмін Ю. П.
Релігія та освіта в Україні: контури взаємодії 114

Бєльська Т. В.
Церква в умовах трансформацій глобалізованого світу 122

Р. В. ГУЛА
д-р іст. наук, доц., УАІМВЛ МАУП

ПРАКТИКА ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН МІЖ РАДЯНСЬКОЮ ВЛАДОЮ ТА РУСЬКОЮ ПРАВОСЛАВНОЮ ЦЕРКВОЮ У 1918–1929 рр.

В державно-церковних відносинах між Церквою та радянською владою варто виділити період 1918–1929 рр. — з часу прийняття радянською владою декрету від 23 січня 1918 р. "Про відокремлення церкви від держави та школи від церкви" до введення Постанови ВЦВК та РНК РРФСР від 8 квітня 1929 р. "Про релігійні об'єднання". Умовно цей період можна характеризувати як секулярний стосовно Церкви.

Варто зазначити такі основні особливості першого періоду: відмова радянської влади від діалогу з Церквою; позбавлення Церкви гарантій правового захисту; цілеспрямована політика держави на дискредитацію Церкви; насадження атеїстичного світогляду переважно силовими, навіть терористичними методами; відродження патріаршества відбувалося на фоні трагічних подій громадянської війни; активне втручання держави в процеси розколу церковної єдності.

Зовнішні статистичні дані свідчать що Руська Православна Церква (РПЦ) до Жовтневої революції була стабільним та потужним інститутом [5, *35*]. Однак, кризові явища, а також відсутність чіткого організаційного оформлення церковної ієрархії в особі Патріарха та традиційної соборної структури сприяли фактичній роз'єднаності в середовищі Церкви в період руйнування імперії.

З метою зміцнення авторитету церкви та удосконалення організаційної структури 15(28) серпня 1917 р., вперше за 217 років, у Москві відкрився повноцінний Помісний Собор [3, *88–96*]. 15 листопада Помісний Собор обрав Патріархом Московським та всієї Русі митрополита Тихона (Белавіна).

З приходом до влади більшовиків, ленінський уряд почав поступово впроваджувати у суспільне життя основні постулати марксизму, які стосувалися релігії [7]. 28 лютого 1918 р. Патріарх Тихон та Синод видали постанову, яка була спрямована проти реалізації положень декрету "Про відокремлення церкви від держави та школи від церкви" [1, *88–90*].

7 листопада 1918 р. Патріарх Тихон звернувся з листом до Ради Народних Комісарів. Фактично, це — звинувачувальний акт проти більшовизму. Такою мовою церква не розмовляла зі владою з XVI століття. Тихон звинувачує владу в омані народу, у розпалюванні громадянської ворожнечі та

терору, в підбурюванні до грабежів, у скасуванні свободи слова та гонінні на віру [8, *44–45*].

Розвал важелів державної влади у часи громадянської війни, політичний управлінський хаос, катастрофічне падіння норм моралі у суспільстві сприяли фактам масового прояву бандитизму відносно священників та майна Церкви. Антицерковна політика нової влади теж була сприятливим супутнім фактором для відверто терористичних дій кримінальних елементів проти православного кліру. Тільки за вісім місяців 1918–1919 рр. було вбито 19 архієреїв РПЦ. За даними відкритої преси, на протязі 1922–1923 рр. було фізично знищено 2691 священик та більш ніж 5400 ченців [2].

Спроби дискредитації Церкви з боку держави активізували події голоду 1921 р. У серпні 1921 р. РПЦ створила Всецерковний комітет допомоги голодуючим. Церквам та общинам були надані рекомендації та дозвіл на пожертву прикрас і предметів, які не мають богослужбового використання. Одночасно Патріарх Тихон звернувся з відповідним проханням й до голів зарубіжних християнських церков. За короткий термін були зібрані значні кошти. Однак ці дії, які об'єктивно спряли росту авторитету РПЦ, повністю суперечили планам держави щодо остаточного знищення Церкви, як суспільно-культурного інституту. Рішенням уряду Всецерковний комітет був закритий, кошти реквізовані. 23 лютого 1922 р. був прийнятий декрет про конфіскацію усіх церковних цінностей, яка проводилась виключно репресивно-терористськими методами. Страшні події 1921–1922 рр. були використані державною владою для дискредитації церкви. Під величезним тиском Патріарх Тихон публічно визнав реальні та неіснуючі гріхи Церкви, сподіваючись на нормалізацію державно-церковних відносин. В зверненні Патріарха від 7 квітня 1925 р., яке було оголошене вже після його смерті, духовенство скеровувалось на приведення форм та методів церковного життя відповідно до умов й вимог сучасності.

Слід зауважити, що спроба створення нового суспільства була здійснена в країні з абсолютно архаїчною свідомістю у більшості населення. Сприйняття нової комуністичної ідеології було можливим лише через форми квазірелігійної догматики. Розповсюдження марксистських ідей відбувалося у своєрідній "теологічній" площині як й на офіційному, так й побутовому рівні. У 1920-ті рр. впроваджувалась та розповсюджувалась радянська імітація церковних обрядів, так звані "червоні великодні" та хрещення. У 1923 р. була створена спеціальна комісія щодо проведення "комсомольського великодня" при Політпросвіті ЦК РКСМ. Існували зародкові елементи "богобудівництва". Як приклад, публікація "молитов за Марксом" [9, *29–30*].

На державному рівні здійснювалась підтримка розкольницьких рухів реформаційного напрямку, які розповсюджували новітні погляди на релігію. Найбільш розповсюдженими рухами були обновленська церква, григоріанський та іосіфлянський розколи. В Україні специфіка розколу носила суто політичний характер. При гетьманаті П. Скоропадського митрополит Антоній (Храповицький) отримав сан митрополита Київського та підтримував

канонічний зв'язок з РПЦ патріарха Тихона. Московський Собор 1918 р. підвищив статус Української Церкви до екзархату з правом використання української мови при сповіді та богослужінні. Але у автокефалії було відмовлено. У 1921 р. відбулося організаційне оформлення Української Автокефальної Православної Церкви [6, *99–109*].

18 травня 1927 р. тимчасовий священний патріарший синод обрав на вищу церковну посаду митрополита Сергія (Страгородського). Внаслідок тиску держави митрополит Сергій був вимушений зайняти компромісну позицію у церковно-державних відносинах. 29 червня 1927 р., у співпраці з членами Патріаршого Священного Синоду, Сергій випустив "Послання до пастирів та пастви", яка у спеціальній літературі має назву "Декларація митрополита Сергія". Основна ідея цієї декларації — підтвердження лояльності церкви до радянської влади [4, *114–123*].

Отже, держава у період 1918–1929 рр. діяла переважно терористично-силовими методами, які включали фізичне знищення духовенства, грабування церковних цінностей, руйнування культових споруд. Відсутність результатів змусила владу перейти до відверто розкольницьких дій з підриву догматичних основ існування церкви як інституції, та застосування важелів економічного тиску на усі види церковної діяльності.

Література

1. *Вострышев М. И.* Патриарх Тихон / М. И. Вострышев. — М. : Мол. гвардия, 2004. — 383 с.
2. *Емельянов Н. Е.* Оценка статистики гонений на Русскую Православную церковь (1917–1952) [Электронный ресурс] / Н. Е. Емельянов. — Режим доступа: http://userroma.narod.ru/goneniya.htm.
3. *Ковырзин К. В.* Поместный Собор 1917–1918 гг. и поиски принципов церковно-государственных отношений после Февральской революции / К. В. Ковырзин // Отечественная история. — 2008. — № 4. — С. 88–96.
4. *Мазырин А. В.* Легализация Московской патриархии в 1927 г.: скрытые цели власти / А. В. Мазырин // Отечественная история. — 2008. — № 4. — С. 114–123.
5. *Поспеловский Д. В.* Русская православная церковь в XX веке / Д. В. Поспеловский. — М. : Республика, 1995. — 511 с.
6. *Тригуб О. П.* Російська православна церква в радянської Україні 20–30 рр. XIX ст..: інституційний розкол та міжконфесійні відносини: дис. ... д-ра іст. наук: спец. 07.00.01 / О. П. Тригуб. — К., 2009. — 510 с.
7. *Фомин А. М.* Русская Православная церковь в 1917–1927 годах [Электронный ресурс] / А. М. Фомин. — Режим доступа: http://lib.rus.ec/b/211530/read
8. *Цыпин В.* История Русской Церкви 1917–1997 / В. Цыпин, протоиерей. — М. : Изд-во Православного Свято-Тихоновского Богословского ин-та, 2004. — 697 с.
9. *Шкаровский М. В.* Крест и свастика. Нацистская Германия и Православная Церковь / М. В. Шкаровский. — М. : Вече, 2007. — 512 с.